

Ніколаюк Т.А.

Національна Академія образотворчого мистецтва та архітектури

СПРОСТУВАННЯ МІФОЛОГЕМИ ПРО НАЛЕЖНІСТЬ СУЧАСНИХ РОСІЯН ДО СЛОВ'ЯНСЬКОГО ЕТНОСУ

Стаття присвячена спростуванню найбільш поширеної російської міфологеми про слов'янське походження сучасних росіян. Для цього досліджено питання про те, які племена і народності були предками корінних народів, що мешкали на території сучасної Росії і звідки тягнуться коріння російської нації.

Методологія дослідження опирається на принципи історизму, вивчення літописних фактів про етногенез слов'ян, фіно-угорців та тюрків, аналізу достовірних відомостей про мешканців середньовічної Московії, які містяться у працях російських істориків та археологів.

Опрацьовані текст «Повісті минулих літ» та свідчення царських істориків М. Карамзіна й В. Ключевського про географічні межі, у яких відбувався слов'янський етногенез. Зроблена оцінка результатів археологічної експедиції графа О.С. Уварова. Проаналізовані роботи історика К. Валішевського про вплив тюркського етносу на формування сучасної російської нації. Проведений порівняльний аналіз італійських текстів венеціанців Йосафата Барбаро та Амбросіо Контаріні про московські володіння князя Івана III з їхніми перекладами, здійсненими російською мовою у XIX ст. Також досліджений зміст листів іноземних дипломатів Альберта Кампензе та Павла Іовія Новокомського до папи Климента VII про етнічний склад мешканців середньовічної Московії.

Доведено, що основою російського етносу є фініські племена, які після татарської навали були асимільовані тюркськими народами. З'ясовано, що царські літератори у перекладах іноземних середньовічних текстів свідомо використовували грецьку православну назву «Росія» замість фіно-угорської «Московія» з метою уникнення згадки про фіно-угорські корені московитів. Встановлено, що твердження про участь слов'янського етносу у формуванні сучасного російського народу – це найбільша вигадка російських історіографів, на якій ґрунтується міфологема про існування так званої «давньоруської народності» – колиски трьох слов'янських народів – російського, білоруського та українського.

Ключові слова: *фіно-угорський, тюркський та слов'янський етноси, Київська Русь, «Московія», церковний термін «Росія».*

Постановка проблеми. Сучасні російські історики й досі дотримуються міфологем про право росіян на історичну спадщину Київської Русі, про існування «давньоруської народності» як колиски нібито «братніх» слов'янських українського, білоруського та російського народів. Такі думки неоднаразово висловлював російський президент В. Путін у своїх публічних виступах. Підтвердженням цих ідеологем стала стаття російського керманіча «Об историческом единстве русских и украинцев», що була опублікована 12 липня 2021 року. В ній автор стверджував: «и русские, и украинцы, и белорусы – наследники Древней Руси, являвшейся крупнейшим государством Европы» [1].

Віра В. Путіна у цю міфологему призвела до вступу Росії 24 лютого 2022 року у війну з українським народом. Під час воєнної агресії Російської держави проти України розвінчання ідеологічних

постулатів російської ворожої пропаганди стає нагальною потребою. Тому, ознайомившись із псевдонауковою аргументацією російського президента, авторка вирішила спростувати озвучену В. Путіним напередодні збройного нападу Росії на Україну міфологему про належність сучасних росіян до слов'янського етносу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме імперський історик М. Карамзін у праці «История государства Российского» стверджував, що вже від IX століття майже вся європейська частина тодішньої Російської імперії була населена «слов'янами російськими» [2].

Наприкінці 40-х років XX століття у Радянській імперії була сформульована міфологема про те, що Київська Русь була початковим етапом в історії трьох братніх слов'янських народів – українців, росіян та білорусів [3; 4].

Якщо належність українського та білоруського народів до слов'янського етносу не викликає сумнівів у дослідників, то твердження партійного історика В. Мавродіна про належність росіян до «давньоруської слов'янської спільноти» викликало багато заперечень у фахівців навіть у радянські часи. Але, як вважає доктор філологічних наук Г. Півторак, «перемогла не наука, а політика ... Адже визнання окремої давньоруської народності, яка нібито створила Київську Русь, і стала етнічною основою пізніших росіян, українців та білорусів, давала підстави вважати появу цих трьох народів як прикрий історичний зігзаг ...» [5, с. 124]. Саме такий імперський підхід і артикулює президент Росії В. Путін у своїх промовах та статтях, заперечуючи право українців на створення власної державності.

Що стосується міфологеми про «київську спадщину», яку російські імперіалісти прагнули собі повернути, то відомий дослідник російських історичних міфів Е. Кінан, стверджував, що цей міф був остаточно прийнятий московською політичною елітою у XVII столітті і «з'явився під час або відразу після московської експансії на київську територію...» [6].

Використовуючи багатий архівний матеріал, сучасні українські історики та філологи давно спростували твердження як царських істориків про існування «єдиної Русі» [5; 7; 8; 9; 10; 11], так і радянських істориків про формування в Київській державі так званої єдиної «давньоруської народності», яка в XIV-XV століттях нібито перетворилася на три східнослов'янські народності: російську, білоруську та російську [12].

Згідно з цими концепціями виходило, що етнічною основою російської нації були саме слов'яни, а середньовічна Московія була заселена переважно слов'янсько-руським етносом. Це призвело до намагань правлячих кіл Російської та радянської імперій приховати фіно-угорські корені московитів й підкреслити їхню виключну слов'янськість. Саме для цього в історичних джерелах та в літературних перекладах здійснювалася підміна фіно-угорської назви середньовічної Московії на слов'янську назву «Русь» або грецьке найменування «Росія».

Головними історичними джерелами для написання цієї статті стали текст «Повісті минулих літ» [13], роботи царських істориків М. Карамзіна та В. Ключевського [2; 14], праця польського історика К. Валішевського [15], в яких описуються території, де відбувався слов'янський, фіно-угорський та тюркський етногенез, а також матеріали

археологічної експедиції в Заліссі під керівництвом графа О.С. Уварова, яка відбулася у другій половині XIX ст. [16].

Значним джерелом для розкриття проблеми стало використання авторкою італійських текстів венеціанців Йосафата Барбаро та Амбросіо Контаріні з інформацією про мешканців держави князя Івана III, та їхніх російськомовних перекладів, здійснених у 1836 році царським літератором В. Семеновим [17; 18; 19; 20].

Також авторка залучила листи дипломатів Альберта Кампензе, Павла Іовія Новокомського до папи Климента VII про Московію, написаних італійською й латинською мовами, та їхні переклади, що були зроблені у Російській імперії [21; 22; 23; 24]. З оригіналами цих літературних творів та їхніми перекладами авторка ознайомила у вільному доступі на сайті Президентської бібліотеки імені Б.М. Єльцина, яка знаходиться в Санкт-Петербурзі.

Постановка завдання. В умовах російської агресії проти Української держави авторка наукового дослідження вирішила ще раз звернутися до питання про етнічне походження росіян. Дослідниця ставить перед собою за мету на основі комплексного вивчення значного масиву літописних, археологічних, історичних та дипломатичних документів спростувати одну з міфологем російської історичної науки, озвучену російським президентом, про участь слов'янського етносу у формуванні російської сучасної нації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що західний кордон сучасної Російської Федерації простягається від річки Дон до Куршської коси (Гданська затока, Балтійське море), а східний – до берегової лінії Тихого океану. Розглянемо, які саме племена населяли цю територію у V–XII століттях. Саме з цього періоду автори підручників з історії Росії починають розповідь про початок формування своєї державності, згадуючи Київську Русь, а також слов'янські племена, які жили по Дніпру, Дністру, Південному Бугу, біля озера Ільмень.

Дійсно, згадувані Нестором-літописцем у «Повісті минулих літ» міста Київ, Чернігів, Переяславль, Вишгород, Смоленськ, Новгород, Псков, входили до складу Київської Русі, саме в їхніх географічних межах відбувався слов'янський етногенез: «слов'яни, прийшовши, сіли по Дніпру і назвалися полянами, а інші – деревлянами, бо осіли в лісах; а другі сіли межі Прип'яттю і Двіною і назвалися дреговичами; а інші сіли на Двіні і назвалися полочанами – од річки, яка

впадає в Двіну і має назву Полота; од сеї [річки] вони прозвалися полочанами. Слов'яниж, [що] сіли довкола озера Ільменя, прозвалися своїм іменем – [словенами]; і зробили вони город, і назвали його Новгородом. А другі ж сіли на Десні, і по Сейму, і по Сулі і назвалися сіверянами... Од сих же [полочан на схід є] і кривичі, що сидять у верхів'ї Волги, і в верхів'ї Двіни, і в верхів'ї Дніпра; їхній же й город є – Смоленськ...» [13, с. 2–3, 6].

Однак у працях сучасних російських істориків майже відсутня інформація про фіно-угорські народи, які заселяли у V–XII ст. географічну територію, що охоплює європейську частину Російської Федерації – від Пскова, Новгорода та Смоленська до волжських берегів. Хоча автор «Повісті минулих літ» надав цю інформацію та чітко відокремив фіно-угрів від слов'ян-русів: «На Білім озері сидить весь, а на Ростові-озері – меря, а на Клевцині-озері сидить теж народ – мурома. І черемиси окремих народ, і мордва окремих народ. Бо се тільки слов'янський народ на Русі: поляни, деревляни, новгородці, полочани, дреговичі... А се – інші народи, які данину дають Русі: чудь, весь, меря, мурома, черемиси, мордва, перм, печера, ям...» [13, с. 6].

Всупереч свідченням середньовічного літописця російська історіографія стверджує, що в основі етногенезу православного російського населення лежать процеси, пов'язані зі слов'янським етносом. З цим дійсно можна погодитися, коли мова йдеться про мешканців Новгородщини, Псковщини та Смоленщини, території яких перебувають у межах сучасної Російської держави. Але у переліку міст, де відбувався слов'янський етногенез, відсутні сакральні для сучасних росіян міста у Заліссі – Москва, Рязань, Суздаль, Володимир-на-Клязьмі, які були центрами становлення Московської, а згодом і Російської державності.

Якщо ми відкриємо будь-яку середньовічну географічну карту Європи, то побачимо, що угро-фінські племена заселяли всю північну і центральну територію сучасної Росії. Так, навіть імперський історик М. Карамзін вимушений був визнати той факт, що на річках Оке, Обі, Печорі, Ладозькому озері проживали саме фіно-угорці: «Кроме народов Славянских, по сказанию Нестора, жили тогда в России и многие ино-племенные: Меря вокруг Ростова и на озере Клевцине, или Переславском; Муroma на Оке. где сия река впадает в Волгу; Черемиса, Мещера, Мордва на юго-восток от Мери; Ливь в Ливонии; Чудь в Эстонии и на восток к Ладожскому озеру;

Нарова там, где Нарва; Ямь, или Емь, в Финляндии; Весь на Белоозере; Пермь в Губернии сего имени; Югра, или нынешние Березовские Остяки, на Оби и Сосве; Печора на реке Печоре... От моря Балтийского до Ледовитого, от глубины Европейского Севера на Восток до Сибири, до Урала и Волги, рассеялись многочисленные племена Финнов» [2].

Інший відомий імперський історик В. Ключевський також стверджував, що «в области Оки и верхней Волги в XI-XII веках жили 3 финских племени – мурома, по его имени город Муром, меря и весь. Начальная Киевская летопись довольно точно обозначает места жительства этих племен. Она знает Мурому на Нижней Оке, мерю по озерам Переяславскому и Ростовскому, весь в области Белоозера. Ныне в Центральной Веллкороссии нет уже в живых остатков этих племен, но они оставили по себе память в его географической номенклатуре» [14, с. 162–163].

До того ж, назви багатьох сучасних міст у Російській Федерації мають фіно-угорські корені. Так той же В. Ключевський зауважив, що більшість географічних назв у Російській імперії не мають слов'янського походження: «на обширном пространстве от Оки до Белого моря мы встречаем тысячи нерусских названий городов, сел, рек и урочищ. Прислушиваясь к этим названиям, легко заметить, что некогда на всём этом пространстве звучал один язык, которому принадлежали эти названия, и что он родня тем наречием, на которых говорят туземное население нынешней Финляндии и финские народы среднего Поволжья, то есть мордва и черемисы» [14, с. 163].

В. Ключевський також підкреслив фіно-угорське походження більшості назв головних російських річок: «Так, и на этом пространстве, и в восточной полосе Европейской России встречаем множество рек. названия которых оканчиваются на ва: Протва, Москва, Сылва, Косва и т.д. ... Ва по-фински значит вода. Название самой Оки финского происхождения: это – обрусевшая форма финского јокі, что значит река вообще. Даже племенные названия мери и веси не исчезли бесследно в центральной Веллкороссии: здесь встречается много сёл и речек, которые носят их названия...» [14, с. 163].

Таким чином, як давньоруський літописець, так й імперські історики засвідчили відсутність слов'янського етногенезу на теренах Залісся – центру формування майбутньої московської державності.

Слід також зазначити, що на південних кордонах сучасної європейської Росії, у Нижньому та Середньому Надволжжі у VII–IX столітті проживали тюркомовні племена хазарів. Вони заснували потужне державне утворення – Хазарський каганат, чий мешканці також не були слов'янами. Якщо вивчати етнічний склад населення навколо злиття річок Волги і Ками, то впродовж VII–XIII століть там була розташована держава Волзька Булгарія, мешканці якої – булгари, також не належали до слов'янського етносу, а мали тюркське походження.

Починаючи з середини XIII століття до фіно-угорської складової етногенезу росіян додався ще один тюркський вплив – привнесений татарською навалою Чингізидів. Останні на території, яку займає сучасна Російська Федерація, організували свою державу – Золоту Орду. Захопивши удільні князівства Рюриковичів, татари сприяли асиміляції тюркського етносу з фіно-угорським. Такий синтез і привів до створення російської нації. Так, відомий польський історик К. Валішевський у своїй книзі «Іванъ Грозный (1530–1584)», яка була надрукована у 1912 році, зазначив: «...*Взгляните на москвича XVI вѣка: онъ кажется съ ногъ до головы одѣтъ по-самаркандски. Башмакъ, азямъ, армякъ, зипунъ, чебыш, кафтанъ, очкуръ, шлыкъ, баишлыкъ, колпакъ, клобукъ, тафья, темлякъ – таковы татарскія названія различныхъ предметовъ его одѣянія. Если, поссорившись съ товаришемъ, онъ станетъ ругаться, въ его репертуаръ неизмѣнно будетъ фигурировать дуракъ, а если придется драться, въ дѣло пойдетъ кулакъ. Будучи судьей, онъ надѣнетъ на подсудимаго кандалы и позоветъ ката дать осужденному кнута. Будучи правителемъ, онъ собираетъ налоги въ казну, охраняемую карауломъ и устраиваетъ по дорогамъ станціи, называемыя ямами, которые обслуживаются ямщиками... Но гораздо важнѣе то, что извѣстная примѣсь монгольской крови способствовала такой быстрой и покорной ассимиляціи» [15, с. 109].*

У 1851–54 роках один із засновників Російського археологічного товариства, Московського археологічного товариства та Історичного музею в Москві граф О. Уваров вирішив остаточно з'ясувати питання про участь слов'ян у етногенезі росіян. За власний кошт він розпочав археологічні розкопки на території стародавнього Суздальського князівства і відкрив понад 750 курганів. Головною сенсацією цих археологічних дослідів стало те, що О. Уваров не знайшов будь-яких артефактів, які б свідчили про перебування на цих

територіях слов'янських племен. Перелік фіно-угорських артефактів, які були знайдені в Заліській Суздальщині, він опублікував у своїй дослідницькій роботі «*Меряне и их быт по курганным раскопкам*».

До того ж, граф О.С. Уваров переконався, що всі поселення і землі, досліджені ним в Заліссі, були місцями перебування фіно-угорського народу меря. При тому, що йшлося про Ростово-Суздальські землі – батьківщину середньовічної Московської держави. Археолог чітко зафіксував проживання неслов'янського етносу меря на цій території, починаючи з V до XVI століття [16].

У царські часи О.С. Уварову надали можливість оприлюднити висновки своєї археологічної експедиції, хоча книга вийшла невеликим накладом. А в радянські часи, коли офіційна історична наука продовжила підтримувати імперську міфологему про слов'янські корені росіян, роботу О.С. Уварова взагалі заборонили друкувати. Наприклад, у 30-ті томній «*Великій Радянській енциклопедії*» не наведена інформація про наслідки експедиції О. Уварова у Заліссі та відсутня згадка про назву та зміст його книги «*Меряне и их быт по курганным раскопкам*» [25]. У сучасній Російській Федерації також важко ознайомитися із працею О.С. Уварова, бо її видання не здійснювалося, і зараз досліднику потрібно звертатися до букіністів, які на замовлення можуть зробити репринт. Тобто, інформацію про археологічні артефакти експедиції О.С. Уварова, які свідчать про неслов'янське походження російського народу, продовжують замовчувати й сьогодні.

Аналізуючи наслідки археологічних досліджень О.С. Уварова, можна стверджувати, що Руссю споконвічно називалася територія, яка майже співпадає з межами сучасної України, а не середньовічного Залісся та Московії. Саме мешканці Русі називали себе *руськими* і в епоху раннього та високого середньовіччя мешкали у Литовській державі. Як вважає доктор філологічних наук Г. Півторак, «*етнічне визначення «руський» у розумінні «український» зберігалось впродовж багатьох століть. Русинами називали себе українці, які проживали у Великому Князівстві Литовському... Тогочасні історичні джерела переконливо засвідчують, що населення України та Білорусі чітко відокремлювало себе від московитів... Однак через несприятливі політичні обставини і відсутність української державності після розпаду Київської Русі і занепаду Галицько-Волинського князівства термін Русь так і не став політичною атрибуцією української*

території. Його присвоїли собі наші сусіди – росіяни» [8, с. 81–82].

Це відбулося у 1721 році, коли московський цар Петро I, перейменував Московське царство у Російську імперію, внаслідок своїх перемог у Північній війні із Швецією та приєднання балтійських територій [26]. Тобто, замість фіно-угорського географічного найменування «Московія» Петро I юридично затвердив для своєї держави грецьку церковну назву «Росія». Ця країна об'єднала, крім власне московитів, також інші народи, що проживали на захоплених Москвою землях. Природньо, що мешканців московської держави вже не іменували *московитами*, а вживали нову назву – *росіянами*. Етнонім «російський» був закріплений наприкінці XVIII століття також й в офіційних документах.

Тобто, якщо взяти до уваги сучасні кордони Російської Федерації, то середньовічні слов'янські племена мешкали лише навкруги великих міст колишньої Київської Русі – Пскова, Новгород, Смоленська, а території від Москви до Тихого океану займали неслов'янські народи. Близько сучасного Новгород існували ільменські словени, незначна кількість яких проживала також на землях біля сучасного Пскова. На Смоленщині, у верхів'ях Дніпра, проживали слов'янські племена дреговичів і кривичів. А майже більша частина території сучасної Росії у середні віки складалася з фіно-угорських племен, згодом асимільованих татарським етносом.

Про переважно фіно-угорський й татарський етнічний склад мешканців середньовічної Московії свідчать також листи іноземних дипломатів, які подорожували через володіння московських Рюриковичів. Деякі іноземні купці тривалий час мешкали на кордонах із Московською державою і часто спілкувалися з її торговими агентами. В своїх спогадах вони зафіксували наявність численного неслов'янського населення серед мешканців Московії.

Наприклад, венеціанський дипломат XV ст. Іосафат Барбаро, перебував багато років у Тані – венеціанській колонії при гирлі Дону. Середньовічну Московію він описав у останніх параграфах своєї праці «Путешествия в Тану». У розділі XIII І. Барбаро знайомить читача з традиціями та обрядами відсталого фіно-угорського народу *Мохії*, який поклонявся опудалам убитих коней [18, с. 133]. Найменування цього племені перегукується з назвою «Московія». І це не випадково, оскільки, як стверджує історик В. Ключевський, мешканцями володінь заліських Рюриковичів із столицею у Володимирі-на-Клязьмі

спочатку були переважно фіно-угорські племена [14, с. 163].

Нідерландський дипломат А. Кампензе у своєму листі до папи римського Климента VII, написаному в 1523 році, відзначав: «... *per la qual cosa errano molto colono che stimano et chiamano i moscoviti russi ovvero rutheni benche osservino i medesimi riti et usino quasi la medena lingua...*» [22, с. 463]. У російському перекладі: «...*весьма многие до сих пор еще считают за одно Московитян и Россов или Рутенов, опираясь на то, что они говорят одним языком и исповедуют одну веру*» [21, с. 420].

Проте, далі А. Кампензе навів чимало фактів, які спростовують це твердження. Дипломат вказав, що *руси* – це окремий від московитів етнос, який проживав у Литві пліч-о-пліч з литовцями та самоїдами [22, с. 462], і не мав відношення до населення Московії. При цьому автор перерахував народності, які мешкали під владою саме московського князя. Італійською мовою це звучало як: *печорани (perusrami), угри (ugri), вогулічі (vahulzrami), корели (corelli), череміси (czeremissi), башкири (baschirdi)* [22, с. 460; 21, с. 415]. Таким чином, виходячи із відомостей А. Кампензе, середньовічну Московію населяли фіно-угри та тюрки, які не належали до русів-слов'ян.

Ще один мандрівник XVI ст. Павло Іовій Новокамський у своєму листі до папи римського Климента VII, також відокремлював московитів від русів, говорячи про жителів Московії як про нащадків фіно-угорського народу «*mochi*», згаданого у працях історика Плінія Старшого та географа Клавдія Птолемея ще у I–II століттях [24, с. 574, 579]. Він латинською мовою також перерахував етнічний склад жителів Московії, який відповідав фіно-угорському етносу: *перми (permiis), печеря (pecerris), угри (inygris), вогулічі (ugulicis), пеняжан (pinnogisque)* [24, с. 578; 23, с. 542].

Царська цензура ретельно слідувала за перекладами творів іноземних авторів про середньовічну Московію. З метою запобігання у читачів асоціацій про неслов'янське походження московитів, імперські перекладачі підміняли згадану іноземцями фіно-угорську назву «Московія» на православну грецьку «Росія».

Наприклад, в уривку про завоювання московським князем Іваном III Новгороду Іосафат Барбаро називає його – **Duca** (тобто «князь»): «Capitolo XIII. **II Duca** ha soggiogata anche Novogradia che vuol dire in nostra lingua nove castelli» [18, с. 133]. Проте імперський літера-

тор В. Семенов, здійснюючи у 1836 році переклад цього твору, зробив справжню підробку: до титулу **Duca** («князь») додав прикметники, які відсутні у першоджерелі – «великий» та «Російській»: «**Великий Князь Російській** покорилъ также Новгородъ, что на нашемъ языкъ значитъ девять городковъ» [17, с. 98].

Інший мандрівник венеціанець Амброджо Контаріні дістався до Москви у вересні 1476 року й мешкав в ній чотири місяці. Літератор В. Семенов знову зробив фальсифікацію у перекладі уривку про перебування А. Контаріні у Москві. Так, венеціанець повідомляє про своє знайомство з італійцем Арістотелем Фіораванті, який прибув до Москви разом із деспіною Софією на запрошення її чоловіка для зведення у столиці храму: «*visiritrovava anche un maestro Aristotele da Bologna ingegniero, che faceva una Chiesa su la piazza et anche molti guci da Constatinopoli: ch'erano andati li con la Despina con liquali tuti feci molta amicitia*» [20, с. 370].

Переклавши цю оповідь про зустріч італійців, В. Семенов вирішив підкреслити назву країни їхнього перебування і самовільно додав до авторського тексту венеціанського дипломата відсутню у ньому церковну православну назву «Росія»: «*отыскал я одного зодчего Аристотеля Болонского, стоившего огромную церковь на площади в Москве, да еще несколько Константинопольских греков, прибывших в Россию вместе с Деспиною, и свел со всеми ими тесное знакомство*» [19, с. 300].

Так само В. Семенов зробив неправомірну вставку до перекладу іншого уривку, в якому Амброджо Контаріні надав читачеві інформацію про безліч лісів, що розташовані навколо Москви: «*e circondata di molti bo schi per esser tale la maggior parte del paese, il qual e abbonatissimo d'ogni sorte biade*» [20, с. 370]. Царський літератор знову «поточнив» назву московських володінь Івана III, додавши до російськомовного варіанту відсутній у першоджерелі текст: «*Москва окружена обширными лесами, покрывающими почти все пространство России – и изобилует всякого рода хлебом*» [19, с. 301].

У перекладі ще одного уривку, в якому А. Контаріні описував розміри та кордони володінь московського князя Івана III, літератор В. Семенов знову здійснив фальсифікацію. У авторському тексті венеціанця відсутня назва «Росія»: «*Il detto signor, per quanto ho inteso, tien gran paese, et faria*

gente assai, ma sono per piu huomini disutili: confina cjn l'Alemagna ch'e del Re di Polonia» [20, с. 372]. У російськомовному перекладі царського літератора з'явилася вставка «Росія» у якості найменування середньовічних московських земель: «*Владения Государя Московского... весьма обширны и он легко бы мог иметь значительное войско, но войны его большею частью никуда негодны. Россия сопредельна с той частью Немецкой земли, которая принадлежит Королю Польскому*» [19, с. 304].

Наведені факти свідчать, що царські літератори у перекладах іноземних середньовічних текстів свідомо використовували грецьку православну назву «Росія» замість фіно-угорської «Московія» з метою уникнення згадки про фіно-угорські корені московитів – так званих майбутніх «росіян».

Висновки. Встановлено, що на величезній території сучасної Росії слов'янський етногенез не відбувався, крім невеличкого слов'янського осередку біля Новгороду, Пскову, Смоленська. Доведено, що у Х–ХІІІ століттях коли у Київській Русі формувалося слов'янське населення, у Заліссі, а згодом у Московській державі, мешкали угро-фінські племена, до яких згодом долучилися тюркські етнічні елементи.

Про це свідчать дані літописів, артефакти археологічної експедиції графа О. Уварова, історичні праці М. Карамзіна, В. Ключевського та К. Валішевського, а також описи іноземних авторів фіно-угорських й татарських мешканців Московії, яких згодом у 1721 році найменували росіянами.

Досліджено, як царські літератори у перекладах іноземних середньовічних текстів свідомо їх фальсифікували, використовуючи замість фіно-угорської назви «Московія» грецький православний термін «Росія». Це робилося заради уникнення згадки про фіно-угорські корені московитів – майбутніх так званих «росіян».

З'ясовано, що утверджуючи тезу про слов'янські корені сучасних росіян, політична еліта Російської Федерації й досі претендує на так звану «історичну спадщину Київської Русі». Міфологема про єдині слов'янські корені трьох братніх народів була також використана російським президентом В. Путіним для здійснення у лютому 2022 року військового нападу на незалежну Україну.

Список літератури:

1. Путин В.В. Об историческом единстве русских и украинцев. 12 июля 2021 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (дата звернення: 12.07.2021).
2. Карамзин Н. История государства Российского. Том I. Глава II. URL: http://www.spsl.nsc.ru/history/karam/kar01_02.htm (дата звернення: 03.02.2022).
3. Мавродін В. «Древняя Русь (происхождение русского народа и образование Киевского государства)». Москва: ОГИЗ. Госполитиздат, 1946. 312 с.
4. Мавродин В. Образование единого русского государства. Ленинград : Изд-во Ленинград. гос. ун-та, 1951. 328 с.
5. Півторак Г. Етнічна належність Київської Русі та її консолідуєчий етнос (Київська Русь як ранньо-українська держава). Історичний атлас України. Найдавніше минуле, Русь Київська держава. Галицько-Волинська держава / керівник проекту й автор-упорядник Юрій Лоза. Київ : Видавництво «Мапа», 2010. С. 123–129.
6. Кінан Едвард. Російські міфи про київську спадщину. *Російські історичні міфи* : збірка статей. Київ : «Критика», 2001. 284 с. URL: <http://litopys.org.ua/keenan/keen03.htm> (дата звернення: 10.11.2021).
7. Білінський В.Б. Країна Моксель, або Московія. Роман-дослідження. Книга 1. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 376с.
8. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. С. 81–82.
9. Плохій С. Загублене царство. Історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні / авториз. пер. с англ. (В.Євменов, Є.Євменов (пер.) Харків : ТОВ «Видавництво «Фоліо», 2019. 320 с.
10. Штепа П. Московство: його походження, зміст, форми й історична тяглість. (4-е вид.). Дрогобич : Відродження, 2003. 416 с.
11. Штепа П. Українець і москвин: дві протилежності (4-е вид.). Дрогобич : Відродження, 2014. 688 с.
12. Юсова Н. Проблема «давньоруської народності» у праці В.В. Мавродіна «Образование Древнерусского государства» (1945). *RUTHENICA*. 2002. № 1. С. 152–163.
13. Літопис Руський. За іпатським списком / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. ; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. 591с.
14. Ключевский В.О. Русская история : полный курс лекций. Москва : Олма-ПРЕСС Образование, 2005. 831 с.: іл.
15. Валишевский Казимир. Иванъ Грозный (1530–1584). Москва : Типография «Общественная польза», 1912. 420 с.
16. Уваров А.С. Меряне и их быт по курганным раскопкам. Москва : Книга по Требованию, 2012. 230 с.
17. Путешествие Иосафата Барбаро, венецианского дворянина. Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Изданием М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1836. Т.1. С. 25–101, С. 145–192. URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 12.08.2021).
18. Di messer Josafa Barbaro gentil'huomo venetiano, il viaggio della Tana Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Изданием М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии. 1836. Т.1. С.103–135). URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 8.02.2022).
19. Путешествие Амвросия Контарини, посла светлейшей Венецианской республики к знаменитому персидскому государю Узун-Хасану. Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Изданием М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1836. Т. 1. С. 193–322 URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 14.07.2021).
20. Il viaggio del magnifico M. Ambrosio Contarini ambasciadore della illustrissima Signoria di Venetia al Gran Signore Ussun-Cassan Re de Persia Nellianno Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Изданием М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1836. Т. 1. С. 325–400. URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 14.07.2021).
21. Письмо Альберта Кампензе к Папе Клименту VII о делах Московии, Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Изданием М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии. 1836. Т.1. С. 409–457; С. 485–512. URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 18.07.2021).

22. Lettera d' Alberto Campense intorno le cose di Moscovia al Beatissimo padre Clemente VII. Pontefice massimo. Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Иждивением М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии. 1836. Т. 1. С. 457–482. URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 01. 11. 2021).

23. Павел Иовий Новокомский. Книга о посольстве, отправленном Василием Иоанновичем, Великим князем Московским, к Папе Клименту VII. Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Иждивением М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1836. Т. 1. С. 517–567; С.590–608. URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 24.07.2021).

24. Pauli Iovii Novocomensis, de Legatione Basilii magni Principis Moscoviae ad Clementem VII. Библиотека иностранных писателей о России. Отделение первое, том первый. Иждивением М. Калистратова, трудами В. Семенова – И. Барбаро, А. Контарини, А. Кампензе, П. Иовий. Санкт-Петербург : в типографии III отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии. 1836. Т. 1. С. 569–590. URL: <https://www.prilib.ru/item/1091184> (дата звернення: 19.12. 2021).

25. Большая советская энциклопедия : в 30 т. / главн. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. Москва : «Советская энциклопедия», 1969–1978. Т. 26, 1977. 624 с., іл. 46 л.

26. Агеева О.Г. Титул «император» и понятие «империя» в России в первой четверти XVIII века. *Мир истории. Электронный журнал*. № 5, 1999. URL: www.history.ru/1999/05/ageyeva.htm (дата звернення: 05.01.2022).

Nikolaiuk T.A. REFUSAL OF THE MYTHOLOGY ABOUT THE BELONGING OF MODERN RUSSIANS TO THE SLAVIC ETHNOS

The article is devoted to refuting the most common Russian mythology about the Slavic origin of modern Russians. To do this, the question of which tribes and nationalities were the ancestors of indigenous peoples who lived in modern Russia and where the roots of the Russian nation.

The research methodology is based on the principles of historicism, the study of chronicles of the ethnogenesis of the Slavs, Finno-Ugric and Turks, the analysis of reliable information about the inhabitants of medieval Muscovy, contained in the works of Russian historians and archaeologists.

The text of «Tales of Past Years» and testimonies of tsarist historians M. Karamzin and V. Klyuchevsky about the geographical boundaries in which the Slavic ethnogenesis took place have been processed. An assessment of the results of the archaeological expedition of Count O. Uvarov was made. The works of historian K. Valishevsky on the influence of the Turkic ethnic group on the formation of the modern Russian nation are analyzed. A comparative analysis of the Italian texts of the Venetians Josaphat Barbaro and Ambrosio Contarini on the Moscow possessions of Prince Ivan III with their translations made in Russian in the XIX century. The content of the letters of foreign diplomats Albert Kampenze and Pavel Iovi Novokomsky to Pope Clement VII on the ethnic composition of the inhabitants of medieval Muscovy was also studied.

It is proved that the basis of the Russian ethnic group are the Finnish tribes, which after the Tatar invasion were assimilated by the Turkic peoples. It was found that tsarist writers in translations of foreign medieval texts deliberately used the Greek Orthodox name «Росія» (in Cyrillic) instead of the Finno-Ugric «Muscovy» in order to avoid mentioning the Finno-Ugric roots of the Muscovites. It is established that the statement about the participation of the Slavic ethnic group in the formation of the modern Russian people is the greatest fiction of Russian historians, which is based on the mythology of the so-called “ancient Russian people” – the cradle of three Slavic peoples – Russian, Belarusian and Ukrainian.

Key words: *Finno-Ugric, Turkic and Slavic ethnic groups, Kievan Rus, Muscovy, church term «Росія» (in Cyrillic).*